

Sententie van Bannissement ende Confiscatie van goederen jehens vyftien personen vander A- MEYDE.

12 January 1568.

en de Nieuwe Predikation bygewoend: Claes Pieterfz. de Witte en Johanna fyn Huysvrouw, bekend de Predikant gebuysveft te hebben lange tyd voor dat de Nieuwe Predikation begonnen hebben en defelve dagelyks bygewoont: de gefegde Claes bebbende de deur van bet Huys van den Prieftcr van Wiemen opgelopen, en bem fwaerlyk gewond, om dat by de gefegde Seclariffen wederleyde; geweest aen 't Cloofter van Kruibt, en aen de Cloofterbroeders van 't felve gefegt, wyft my uw Schatkift, ik fal u agt ftuyvers daags geven, in plaats van vier of vyff ftuyvers, die de Geufen u hebben geordonneert voor uw regt aes daags; als mede gebuysveft Jan Hermanfz., Predikant der Wederdopers, bebbende verleidt eene Sebaftiaen de Weever en tot fyn aenhang getrocken; dog de gefegde Sebaftiaen berouw gebad bebbende, is daerover gevallen in mynery en krankfynigbeid: de gefegde gedaegden fouden bem befogt hebben met de Wederdopersche Predikant, en bem vermaend hebben volftandig te blyven in die Leer die by van defelvy Predikant geleerd hadde: dreygende de Paftoor, aldaer tegenwoordig fynde, en fyn pligt doende om bem en de medestanders te overreeden dat fy volftandig fouden blyven in de Oude Roomfche Catholycke Godsdienst: Eindelyk de gefegde Sebaftiaen wedergekomen fynde tot zyn eerste gewoeten, beklagde

fig feer sterk dat by door de gefegde Predikant was verleydt geweest, en Claes de Witte die bem overreedt hadde, dat by niet konde fatig werten fonder weder gedoopt te wesen, dreygden ook dikwils de Paftoor van bem te dooden off uit bet Dorp te jaegen, en gelyde de gefegde Predikant op fyn vertrek uit bet Dorp, bem helpende fyn reystuyg draegen: Jooft Jan Damafoon, diepnde mede als Soldaet de Heer van Brederode tegen fyn Majesteit tot Vianen en Meerkerke, en bekend van door Holland getrocken te hebben met andere Soldaeten van de gefegde Heer van Brederode, roovende de Cloofters aldaer.

Als mede gefien &c. Bannende &c.
Gedaen tot Brussel den 12 January 1568. als de vorige onderteekent.

a. Mr. Egbert van Bevelandt, groot Seclaris, en berruyt van oorfaek te weesen dat de Goddelijke Dienft niet gedaen nog geconftitueert is in bet Dorp van Tdienboven, en heeft door magt van Waepenen (als wederftannig tegen fyn Majesteit) bet Huys en Casteel van Amerjden gebouden, toebehoorende aen den overleeden Hendrik, Heer van Brederode, en heeft alle vyandykbeden ge-oeffent tegens bet Kryggvolck van den Hertoch Erick van Brunfwyck door gefonden van wegens de Hertoginne van Parma Ploufance &c. doennaels Regentfje &c.: Aelfert Jacobs en Schalek Dirckfz., de gefegde Heer van Brederode met Waepenen gedient tegens fyn Majesteit: Boudewyn en Dirk van der Meulen, Boeders, fynde door den Prins van Oranje gefonden geweest met de Capiteyn Sander Torck tot bet verflaen van die van Sebravendage in Hollandt, gebruykende op de begraffenfijfe van een Soldaet van haer Compagnie groote moedwyligheyt in de Hoofkerk van defelvy plaats, en toen gefongen, op bet uur als men de Avondgefangen fong, de Pfalmen in 's Nederduitsch, en boer Roers afgefchooten en an-

dere groote oproeren geoeffent: seodert gedient en gebolpen te versterken bet Huys en Casteel van Heele, toebehoorende aen den Grave van den Berge, wederftanneling van fyn Majesteit, met gedachten van bet felve te houden en verweeren tegeens fyn gefegde Majesteit, en na bet felve Huys verlaeten te hebben, haer gefelt onder andere Soldaeten, Wederftannelingen van defelvy fync Majesteit: de gefegde Egbert Gerritfz. mede gedient bebbende de gefegde Heer van Brederode voor Soldaet tegens fyn gefegde Majesteit: Jacob de Bult, Cornelis Huybrechtfz., Jan de Snyder en Pieter Dircks, bebbende de Beelden gebroken in de Kerk van de Stad van 's Hertogenbofch, en met Waepenen de Seclariffen gedient, Jacob de Bult beroemt fig de Neufen der Heyligen Beelden in de Kerk van 's Hertogenbofch afgesneeden te hebben: Adriaen Claefz., gedient bebbende de Heer van Brederode tot Vianen, met andere Wederftannelingen en Seclariffen, en ook gedient de Prins van Oranje, Grave van den Berge, Wederftannelingen van fyn gefegde Majesteit, en onder haer gebad bebbende bet bewind van enig Kryggvolck, en bekend de Beelden gebroken te hebben in de St. Frans Kerk tot 's Hertogenbofch, bebbende helpen plonderen bet Jacopiner Cloofter aldaer, de Seclariffen feer begunftig

Museum Het Prinsenhof in Delft koopt bijzondere geuzenpenning

Museum Het Prinsenhof in Delft is erin geslaagd om de collectie aan te vullen met een authentieke geuzenpenning uit 1566. Op de verguld zilveren geuzenpenning staat aan de ene zijde Filips II, de landsheer van de Nederlanden, afgebeeld en aan de andere zijde twee ineengeslagen handen door een bedeltas.

Fraai stukje Nederlandse geschiedenis

Een geuzenpenning als deze werd door opstandige edelen vanaf 1566 om de nek gedragen. Dit was een indirect gevolg van het smeekschrift dat tweehonderd edelen op 5 april van dat jaar aan Margaretha van Parma, de landvoogdes over de Nederlanden, aanboden. In dit smeekschrift vroegen zij om schorsing van de ketterplakkaten en het bijeenroepen van de Staten-Generaal. Een raadsheer van Margaretha, de heer Barlaymont, noemde de edelen minachtend 'geux' oftewel bezitlozen of bedelaars.

Enkele dagen later werd de term 'geuzen' op initiatief van de radicale en in Holland geliefde calvinist Hendrik van Brederode tot partijnaam van de opstandelingen uitgeroepen. Van Brederode riep tijdens een feestmaal in het huis van de heren van Culemborg: 'Ik drink op de gezondheid van de geuzen. Leve de Geus!'. Ter herkenning droegen de geuzen vanaf die tijd een bedelnap aan hun riem en een zogenaamde geuzenpenning om de hals.

Op een geuzenpenning stond altijd een afbeelding van de landsheer en de tekst 'En tout fideles au roy, jusques a porter la besace': in alles trouw aan de koning, tot aan het dragen van de bedelnap. Op de achterkant van de penning waren ineengeslagen handen afgebeeld, die duiden op het gesloten verbond. De betuigingen van trouw aan Filips werden volgehouden tot aan de afzwering van de landsheer in 1581. De penning die Museum Het Prinsenhof onlangs heeft aangekocht vormt een schitterende aanvulling op de collectie van het museum waarin zich al een groot aantal objecten met betrekking tot de 80-jarige oorlog bevinden. Een fraai stukje Nederlandse geschiedenis is aan de collectie toegevoegd.

Kastelenkwestie

In Ameide en Tienhoven en wijde omgeving is genoegzaam bekend dat op de plaats van het huidige slot “Herlaer” in vroeger tijden een kasteel heeft gestaan. De naam “Herlaer” komt ter aanduiding van een “Adelijk Huis” zelfs al voor op de kaart van de “LANDE tussen de WATERE van de LECKE ende DEN DONCK” uit 1277 – het jaar, waarin op initiatief van Graaf Floris V een begin werd gemaakt met de aanleg van de Zouwendijk om de Alblasserwaard te vrijwaren van wateroverlast van de kant van de Vijfheerenlanden. De dijk vormt nog altijd de grens tussen beide gebieden.

De oude kaart vermeldt als “Ambachten of Heerlijkheden” onder andere “Ameijden”, “Meerkercke”, “Goudriaan” en “Ammers”.

Eeuwenlang is er vanuit gegaan dat ons deel van de Alblasserwaard geen ander kasteel heeft gekend dan “Herlaer”. Sinds enige tijd wordt dit - vooralsnog in kleine kring – in twijfel getrokken. Dit artikel is gewijd aan deze in menig opzicht interessante “Kastelenkwestie”.

De vierde editie van de zestiende jaargang van het Nieuwsblad van onze vereniging bestaat goeddeels uit artikelen over de geschiedenis van de (Van) Herlaers en hun Huis. De auteurs uit heden en verleden, die in deze editie aan bod komen, stellen zich allen op het standpunt dat “Herlaer” het enige kasteel in onze contreien is geweest, ook al valt er af en toe een lichte aarzeling te bespeuren.

Zo vermeldt dr. Jan Kuys dat de heren van Herlaer heer waren van Ameide, Meerkerk en Tienhoven. Hij voegt er echter aan toe dat hun heerlijkheid in de literatuur meestal “Ameide”, maar soms ook “Herlaer” werd genoemd, wat niet zelden tot verwarring heeft geleid, omdat de benaming “Herlaer” ook werd gebruikt ter aanduiding van het in de heerlijkheid gelegen kasteel, ofwel het “Huis te Ameide”.

De historicus drs. Alois van Doornmalen, die een proefschrift over het geslacht Van Herlaer schrijft, heeft wat betreft de omvang van de Heerlijkheid Ameide een andere visie dan de vorenbedoelde auteurs. Hij is namelijk van mening dat hieronder niet Ameide, Meerkerk en Tienhoven, maar uitsluitend Ameide moet worden begrepen. Aan deze stellingname ligt de volgende redenering ten grondslag.

De heren van Herlaer, van wie Dirk (VII) van Herlaer zich – in een oorkonde uit 1302 – als eerste niet alleen “heer van Herlaer”, maar ook “heer van Ameide” noemde, verkeerden aan het einde van de dertiende en in de eerste helft van de veertiende eeuw in een netelige positie (in een “spagaat”), omdat zij overeind moesten blijven in een gebied, waarin de conflicterende belangen van de bisschop van Utrecht en de graaf van Holland elkaar raakten. Zij waren enerzijds leenman van de bisschop van Utrecht, in verband waarmee in 1298 leenhulde werd gebracht voor “de stad en heerschappij van Ameide”. Maar anderzijds rustte op hen tegelijkertijd de plicht “hun huis in tijd van oorlog open te stellen” voor de graaf van Holland. In de visie van Van Doornmalen kunnen deze verplichtingen alleen dan met elkaar verenigbaar zijn geweest wanneer onderscheid wordt gemaakt tussen de Heerlijkheid Ameide in engere zin (= “de stad en heerschappij van Ameide”) en het bezit van het huis “Herlaer”, gelegen in de niet tot het leen van de bisschop van Utrecht behorende, afzonderlijke Heerlijkheid Tienhoven.

Was de situatie anders geweest dan zou de bereidheid tot het openstellen van het huis “Herlaer” voor de graaf van Holland in de relatie leenheer (= de bisschop van Utrecht) - leenman (= de heer van Herlaer) zeker als een daad van rebellie zijn geïnterpreteerd, die zou zijn afgestraft. Daarvan is in de praktijk nimmer iets gebleken.

Anders geformuleerd: in deze redenering waren de heren van Herlaer gedwongen de huik telkenmale naar de wind te hangen, aangezien zij ten opzichte van de bisschop van Utrecht aan de ene en de graaf van Holland aan de andere kant verplichtingen hadden, die niet met elkaar spoorden. In het eerste geval hielden de verplichtingen verband met de Heerlijkheid Ameide; in het tweede geval betroffen ze de Heerlijkheid Tienhoven, met daarin gelegen het huis “Herlaer”. Volgens Van Doornmalen zou overigens de afzonderlijke Heerlijkheid Meerkerk ook een leen zijn geweest van de graaf van Holland.

Bepalen we ons nu tot de “Kastelenkwestie”, die ontdaan van alle details kan worden teruggebracht tot de vraag of de benamingen “Herlaer” en “Huis te Ameide” op hetzelfde complex betrekking hadden. Van Doornmalen maakt in dit verband gewag van een conflict, dat zich in 1312 voordeed tussen de bisschop van Utrecht en Dirk (VIII) van Herlaer. De inzet van het conflict was de status van een huis en een hofstede te Ameide, welk onroerend goed volgens de leenheer tot het leen behoorde, maar volgens de leenman zijn eigen bezit was. De zaak werd in der minne geschikt: Dirk (VIII) droeg het onroerend goed over aan de bisschop, maar ontving het als leen terug.

Van Doornmalen houdt het voor uitgesloten dat het in dit geval om het huis “Herlaer” ging. Zo zou de aanduiding “huis en hofstede” volgens hem nooit bij “Herlaer” hebben gepast. Verder acht hij het onwaarschijnlijk dat de bisschop van Utrecht meende leenheer te zijn van opstallen, die in oorlogstijd moesten worden opengesteld voor de met hem rivaliserende graaf van Holland. Tenslotte voert Van Doornmalen aan dat het huis “Herlaer” niet wordt genoemd in het “leenboek” van de heren van Vianen, die er in de veertiende eeuw in waren geslaagd hun invloedssfeer uit te breiden tot de Heerlijkheid Ameide. “Huis en hofstede” zijn daarentegen wel in dit boek vermeld – voor de eerste maal in 1407 – als een leen,” gelegen aan de Voorstraat ten oosten van de haven van Ameide.”

De conclusie van de promovendus ligt voor de hand: het huis “Herlaer” en het “Huis te Ameide” waren verschillende gebouwen, waarvan het eerste op de plaats van het slot “Herlaer” in Tienhoven en het tweede op een veel moeilijker te traceren locatie in Ameide heeft gestaan.

Wie had gedacht dat Van Doornmalen hiermee al zijn pijlen heeft verschoten, wacht nog een plezierige verrassing. De historicus houdt het namelijk voor mogelijk dat in Ameide ook nog andere gebouwen hebben gestaan, die voor de kwalificatie “huis” in aanmerking komen. Hij wijst er in dit verband op dat in het eerder genoemde “leenboek” van de heren van Vianen niet alleen van een “huis en hofstede”, maar ook van “het hoge huis” te Ameide wordt gerept. Deze vermelding roept vanzelfsprekend onmiddellijk de vraag op of er een relatie bestaat tussen dit gebouw en “t Hooghuis” – een stuk grond aan de door oudere inwoners nog wel “Brouwerij” genoemde Molenstraat in Ameide, dat eertijds aan drie zijden door water was omgeven. Op deze grond had de familie Van Staveren ooit een tuinderij. Nu staat op het terrein een woning met de naam “t Hooghuis”.

Was er in de eerste helft van de veertiende eeuw in deze contreien sprake van aanhoudende conflicten tussen de gezaghebbers in Utrecht en die in Holland, aan het einde van die eeuw waren Ameide en Tienhoven het toneel van de strijd tussen de heren van Vianen en Jan (V) van Arkel. De laatste, die in 1389 de Heerlijkheid Tienhoven had verworven, liet tien jaar later met goedkeuring van graaf Albrecht van Holland bij de sluis in Ameide “een huis en veste timmeren”. Het betrof hier een “blokhuis” - een fortificatie, bedoeld voor de legering van zo’n vierhonderd tot vijfhonderd manschappen. Van Doornmalen acht het niet ondenkbaar dat het bij de tekening van het “Huis te Ameide”, die is gepubliceerd in de editie 2005-4 van ons verenigingsblad, om dit “blokhuis” gaat. Hij tekent hierbij aan dat de in deze editie geciteerde mr. Van der Schelling melding heeft gemaakt van het bestaan van een huis te Ameide, dat “duizend passen van Vianen en een boogscheut van de oever van de Lek gelegen was”. Zijns inziens houdt dit in dat het desbetreffende huis tussen Ameide en Vianen was gesitueerd, wat met het huis “Herlaer” niet het geval was.

Het geheel overziende, kan de conclusie geen andere zijn dan dat we hier te maken hebben met een kwestie, waarover nog veel te zeggen en te schrijven valt. Wie neemt de handschoen op?

Hans van den Heuvel

Toelichting van enkele begrippen die in het artikel worden gebruikt:

- Ambacht, Ambachtsheerlijkheid of Heerlijkheid = gebied, waarin de Ambachtsheer of Heer zijn rechten uitoefende. Deze rechten vloeiden met name voort uit (groot)grondbezit en bezit van onroerende goederen. De daarop gebaseerde belastingen (de “tienden”) zijn in ons land pas in het begin van de vorige eeuw officieel afgeschaft.
- Leenstelsel = stelsel, waarbij lenen werden uitgegeven met de bedoeling een band te vormen tussen de gever (leenheer) en de ontvanger (leenman). Bij de aanvaarding van een leen bracht de leenman leenhulde aan de leenheer; dat wil zeggen: hij zwoer trouw aan zijn heer.
- Blokhuis = sterkte van beperkte omvang, bedoeld om – te land of te water – de doorgang te versperren.

De tol van Ameide Een merkwaardig proces voor de Grote Raad van Mechelen

In 1518 begon voor de Grote Raad te Mechelen
een proces over de betalingsverplichting van
Utrechtenaren bij de tol van Ameide.

Het proces was aangespannen door burgemeesters,
schepenen en raden van Utrecht tegen Walraven van Brederode.

Het zou echter tot 24 april 1534 duren
eer de Grote Raad een definitief vonnis wees.

Foto André Tukker

Kopie van de oudste kaart van het land van Vianen. Het origineel is circa 1553 door Jan van Neijst vervaardigd. Gemeentehuis Vianen. De originele kaart bevindt zich in het archief in Gouda.

Begin juni 1516 (“corts nae pinxteren....ende meer dan XIII dagen voer Sint Jansdach”) keerde Claes Tysz., burger van Utrecht, terug van de vrije jaarmarkt van Antwerpen met zijn schip, volgeladen met op de markt gekochte goederen van burgers van Utrecht, Amersfoort, Wijk bij Duurstede (‘Wyck’) en Culemborg, en van inwoners van Gelre.

Hij voer over de wateren van Holland en betaalde overal tolgelden, voor zover dat noodzakelijk was en Utrechtse burgers van de Hollandse graven geen privilege verkregen hadden, waarin hen vrijdom van tol was verzekerd.

Op de Lek, buiten de jurisdictie van Ameide, eindigde de tot dan toe voorspoedige tocht uit Antwerpen. Het schip liep vast op een zandbank in de rivier.

Tollenaars van Walraven van Brederode, heer van Vianen en Ameide, kwamen langzij en vorderden betaling van tolgeld voor schip en goederen voor de tol van Ameide, “eenen dach voer ende eer den thol ingegaan was” en terwijl Claes Ameide reeds gepasseerd zou zijn.

Claes Tysz. weigerde dan ook betaling van het geëiste tolgeld en door de ambtenaren van Walraven van Brederode werden schip en lading in beslag genomen en opgebracht naar Ameide.

De burgers van Utrecht protesteerden in aanwezigheid van notaris en getuigen tegen deze daad en boden Brederode aan voor het Hof van Holland te procederen over de betaling van het tolgeld.

Daarop verschenen in Ameide twee à driehonderd man uit Utrecht, gewapend met stokken en andere wapenen en zij sleepten schip en lading naar Utrecht, uiteraard zonder het gevorderde tolgeld te betalen.

Rond 1 oktober ('bamesse') 1516 had Brederode als reactie op dit gewelddadig optreden 2 'schuyten', beladen met goederen van Utrechtse burgers, eveneens gekocht op de vrijmarkt van Antwerpen, in beslag genomen en de goederen uit de schepen geladen.

Tegen de burgers zei Brederode, dat zij de goederen mee konden krijgen tegen cautie, dus tegen betaling van de waarde er van of van het tolgeld "om binnen zes weken te bewysen, dat de voirs. van Vuytrecht ende huere goeden vry waeren vande voirr. tol ende zy met goeder saken hadden moegen violeren tvoirs. arrest...".

De burgers accepteerden dit niet, maar vroegen de tollenaars te mogen procederen. Zij werden voor de wet van Ameide gedaagd, doch tot tweemaal toe lieten zij verstek gaan, waarop de goederen verbeurd verklaard werden in een vonnis van 8 januari 1518 en door Walraven ten eigen nutte werden gebruikt.

De burgers hadden evenwel niet stil gezeten. Zij dienden intussen een klacht in bij de schepenen van Antwerpen, omdat het privilege van Antwerpen, dat onbelemmerde vaart veertien dagen voor en veertien dagen na de jaarmarkt verzekerde, door Brederode geschonden zou zijn.

Toen Brederode het bevel van Antwerpen tot restitutie van de Utrechtse goederen negeerde, legden die van Antwerpen beslag op schepen en goederen van Dordrecht, Schoonhoven en Gorinchem, die in Antwerpen waren, "om hem naer die marcten vryheit te bedwingen tot restitutie".

Dit gebeurde in december 1516, januari 1517.

De drie daardoor benadeelde steden hadden vervolgens Utrechtse goederen gearresteerd en cumulatie van beslagen door heel Holland en Utrecht dreigde, als de drie steden samen met Utrecht zich niet bij de vorst hadden beklaagd.

De 'Private Raede' van de vorst, - wat wij de Geheime Raad plegen te noemen-, had vervolgens op 18 februari 1517 burgemeesters, schepenen en raden van Utrecht en Walraven van Brederode uitgenodigd een regeling te komen treffen en daarmee de zaak in der minne te schikken, of in rechte te procederen over de kwestie van betaling van tolgeld ("t appointeren metter minne oft metten rechte"), en, wanneer een overeenstemming tussen partijen onmogelijk bleek, had zij partijen bevolen zich te onderwerpen aan het oordeel van het Hof van Holland of van de Grote Raad (van Mechelen).

Tot dit laatste beloofden de gedeputeerden van Utrecht en van Brederode hun meesters binnen een bepaalde tijd over te halen en ze de 'submissie' aan een van de twee gerechtshoven "te doen ratificeren ende approberen", waarbij dan alle arresten ongedaan moesten worden gemaakt en de afgenomen goederen moesten worden gerestitueerd.

Toen Brederode daartoe niet bereid bleek, wendden burgemeesters, schepenen en raden van Utrecht zich samen met de Procureur Generaal opnieuw op 17 april 1518 tot de Geheime Raad. Deze zond een deurwaarder naar Brederode om hem tot de submissie te dwingen en, indien Brederode weigerde, inventaris op te maken van zijn goederen, al zijn pachters, debiteuren en rentmeesters te verbieden aan Brederode geld af te dragen en hem voor de Grote Raad te dagen.

Walraven van Brederode opposeerde, de deurwaarder deed wat hem was opgedragen en zo begon dan een proces voor de Grote Raad van Mechelen tussen Utrecht met de Procureur Generaal en Walraven van Brederode over de betalingsverplichting van de Utrechtse bij de tol van Ameide.

Het paleis van de Grote Raad te Mechelen

De Grote Raad hoorde de partijen en op 13 juli 1518 beval zij Brederode een bedrag van 933lb. en 5 sc. te 'namptiseren', dat wil zeggen in de griffie van de Grote Raad te deponeren (dit was het door de Grote Raad getaxeerde bedrag voor de goederen van de Utrechtse, waarop Brederode beslag had gelegd en waartoe de Utrechtse burgers een eed hadden afgelegd voor de wet van Antwerpen).

Daarmee zou het beslag op de goederen van Brederode, door de vorst gelegd, worden opgeheven. Hierna zou het proces in de hoofdzaak (over de tolrechten van Brederode) kunnen worden afgehandeld.

Het zou tot 24 april 1534, tot na de dood van Walraven, die in 1531 stierf, duren eer de Grote Raad een definitief vonnis wees.

Het ligt niet in de bedoeling het proces jaar na jaar te volgen, alle argumenten van partijen te behandelen en alle bijzaken aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen.

Wel zal worden ingegaan op de bewijsvoering van de stad Utrecht tot haar recht van vrije doorvaart op de Lek en op de tegenargumenten van Brederode.

Dat Brederode daarnaast eiste dat de door Utrecht in 1504 of 1506 in de rivier gebouwde 'hoofden' (kribben wellicht) zouden worden afgebroken, omdat ze schade aan dijken en visserij van 500 of 600 gulden per jaar zouden veroorzaken, kan hier buiten beschouwing gelaten worden, daar Brederode deze eis tijdens het proces introk.

Het argument van Utrecht daartegen was trouwens sterk genoeg.

De kribben waren niet door Utrecht alleen aangelegd, maar samen met de graaf van Holland, de bisschop van Utrecht en de heren van Montfoort, Ysselstein, Jaarsveld en andere heren.

Op grond daarvan kon door Brederode nooit alleen tegen de stad Utrecht geproduceerd worden en de stad vroeg dan ook, dat deze eis niet ontvankelijk verklaard zou worden. Brederode zag wel in, dat het geen zin had tegen zoveel machtigen te procederen en hij zag af van zijn eis.

Om te bewijzen dat burgers van Utrecht tolvrij waren in Ameide, voerden de burgemeesters en schepenen aan, dat binnen het Sticht van Utrecht, waartoe Ameide behoorde, de hoge jurisdictie, waar tol heffen mee samenhang, aan de bisschop en de kerk van Utrecht toebehoorde.

Daarmee samenhangend zou het hooguit aan de bisschop gegeven zijn op de wateren binnen het Sticht van Rhenen tot Schoonhoven tol te heffen en dat recht zou niemand anders toekomen.

Ook de heer van Brederode niet.

Voor stad en land van Ameide was hij vazal van de bisschop van Utrecht en als leenman had hij slechts binnen zijn heerlijkheid de lage jurisdictie, dit wil zeggen het dagelijks gerecht. Duidelijk bleek dit uit een door de Utrechters geproduceerde oorkonde van 18 juni 1312 ('tsondaechs voer St. Jans Baptiste'), waarin Dierick van Harlare na een geschil over de verheffing van het leen met bisschop Guydo van Utrecht genade van de bisschop had verzocht en had verkregen in aanwezigheid en op verzoek van vele heren, ridders en leenmannen van het Sticht; vervolgens had hij de hofstede en het huis (kasteel) van Ameide aan de bisschop opgedragen en het in leen terugontvangen van de bisschop. Nadat Dierick de 'behoirlicken' had afgelegd, had hij de aanwezige ridders en leenmannen verzocht de oorkonde mede te bezegelen, wat zij hadden gedaan.

Op het generaal kapittel van Utrecht in aanwezigheid van vele kerkelijke prelaten en leenmannen van het Sticht droegen ridder Hendrik van Vianen en zijn vrouw Heilweg, vrouwe van Vianen, erfdochter van de familie Herlaar, aan bisschop Frederick van Blankenheim de hoge jurisdictie binnen Ameide over met alle rechten die daaruit voortvloeiden.

Daarnaast werd bepaald dat het 'slot' van Ameide met alle toebehoren ("met allen de edificien, structuren ende stercten, daer jegenwoordich gemaect staende ende die hier naemaels daer gemaect mochten worden") voor de bisschoppen van Utrecht een 'open' huis zou zijn en dat de bisschoppen alle rechten voortvloeiend uit die hoge jurisdictie binnen stad en land van Ameide zouden mogen uitoefenen, met de klokslag.

Ook vonnissen van de officiaal van Utrecht zouden binnen het rechtsgebied van Ameide uitvoerbaar zijn. Dit alles slechts op voorwaarde dat Hendrik en Helwig en hun nakomelingen de lage jurisdictie ('gemeenlick geheeten tdagelicx gerechte') met de erven, tienden en de visserij binnen stad in leen zouden behouden.

Het gewichtigste bewijsstuk in de ogen van de Utrechters werd echter geproduceerd voor de Grote Raad. Zij toonden een oorkonde (in afschrift of vertaling) van juni 975.

Uit deze oorkonde zou blijken dat Otto, 'keyser van Rome', dus keizer van het Heilig Roomse Rijk, aan bisschop Gerion en aan de kerk van Utrecht ten eeuwigden dage de eigendom van de stad of 'plecke' Ameide had gegeven, voor zover de bisschop dat nog niet bezat, met alle rechten, huizen, hoven, bijvangen, territoir, beemden, weiden, bossen, sloten, visserij, vogelrij, enzovoort.

Daarnaast had Otto, zo bleek uit de oorkonde, bisschop Gerion 'vulcomen macht ende auctoriteyt' gegeven om op die plaats Ameide de tol te heffen, die men daar tevoren placht te heffen, of die tol naar Utrecht te verplaatsen.

Tegenover dergelijke bewijzen bleek Brederode niets te kunnen stellen. Hij beweerde dat 'de riviere oft waterscap genaemt die Lecke', liggende tussen de steden en landen Vianen en Ameide, aan zijn voorvader, heer van Vianen, geschonken zou zijn met de visserij en de vogelrij, de hoogheid en de jurisdictie.

101

intuenti: atq; uenabilis epi geronis ad sc̄m martinū traecten
 sci ecc̄iam in ppriū dam in pago mistlake ī comitatu ruot
 ledonis uillam amuda uocatā. quā ei pri' ad pfatā non
 pertinet ecc̄iam cū om̄ib; ad hec pertinentib; cū curtalib; edifi
 ciis. mancipiis. pratis. pascuis. siluis. ags. piscationib; mobilib;
 & immobilib; talēq; theloneū quale prius walger in eodē
 comes exigebat loco. Et ut eīdē traectensis ecc̄ie epi potestate
 habeat utrū illud theloneū totū uelut in traectū sumere. Et totū
 ī amuda. Et partē ei' in traecto. partē in amuda. Qd̄ scripto fir
 mari iussim. p̄ qd̄ p̄cipim' quatin' ita ut datū habem' p̄petu
 alit' p̄maneat. Et ut ueri' credat' manu nra illud firmatum.
 & anulo nro sigillari iussim'. Signū doni ottonis magni imp.
 folmar' cancellari' ad uicē willigisi archicappellani notaui.
 Data viii. id' Jun'. Anno dñi. dcccc. lxxv. Ind. iiii. Anno regni
 doni ottonis xv. Imp. viii. Actū erpessort O uonis 11. de amu
 da & de omib; terris. siluis. pratis. piscationib; & de thelo
 neū. & in alaneie quicquid antea reges ibi habuerūt.
 H noīe sc̄e & indiuidue trinitatis otto diuina p̄ueniente dem̄tia
 impator aro. Nouit oīū fideiū nrorū fidelitā p̄sentū necn̄ &
 futurorū sollicitia. qd̄ nos intuentionib; dilectissime auiq; nre
 theophani. atq; keronis archiepi. necn̄ pro remedio aīe nre.
 atq; p̄ regni nri statu quasda res iuris nri ad ecc̄iam sc̄i mar
 tini que ē structa in loco thret uocato. ubi epi baldricus
 p̄esse dimosuit. in ppriū c̄cessim'. ut ē qd̄ in uilla amuda habē
 uidebam'. theloneū q; ad eandē uilla iuste pertinent' qd̄ wald
 gero iā olim ī beneficiū c̄cessū habuim'. ad p̄libatā ecc̄iam p̄pe
 tualit' donauim'. Omnē u' piscationē quā in alaneie ad nram

Dit zou af te leiden zijn uit het feit dat over de mensen, die op de dijk woonden, de jurisdictie in handen was van de heer van Ameide, en dat de kraan die op de dijk stond om te laden en te lossen Brederode toebehoorde, kortom in het waterschap lag een 'zwygende' tol, die Brederode toebehoorde en waarlangs die van Utrecht zonder te betalen hadden geprobeerd te varen. (Een 'zwygende' tol was een tol, waarbij niet tot betalen gesommeerd hoefde te worden volgens Brederode.)

De drie door Utrecht naar voren gebrachte oorkonden noemde Brederode 'impertinent'. De schenking van keizer Otto te produceren was onbeschaamd, omdat daarin slechts werd gesproken over huis en slot van Ameide en niet van de stad, heerlijkheid en land van Ameide "welke stadt, lant ende heerlicheyt, soe wel te lande als te watere een vrye heerlicheyt was, van nyemande gehouden, daer inne de heere van Brederode ende zyne voirsaten alle regalien ende jurisdicten hadde gehad".

Over de tol, die in 875 aan de bisschop van Utrecht leek te zijn gegeven, zei Brederode, dat hij en zijn voorzaten de tol in bezit hadden gehad "van soe ouden ende langen tyde, dat gheen memorie van menschen ter contrarien en was". Ook al zou hij geen bezitstitel kunnen tonen, - wat hij natuurlijk wel zou kunnen-, dan nog zou alleen het feit dat niemand anders ooit had geweten, zijn recht op het bezit van de tol kunnen worden afgeleid.

Omdat vooral zijn eerste bewering door de oorkonden van 1312 en 1400 werd ontkracht, noemde Brederode ook die onbeschaamd, zonder evenwel steekhoudende argumenten aan te voeren. Hij ontkende slechts, dat Hendrik en Heilwig de hoge jurisdictie aan de bisschop hadden overgedragen.

Ook ontkende hij, dat de burgers van Utrecht vrij van tolbetaling waren. Zij zouden altijd hebben betaald en wanneer zij niet hadden betaald in het verleden, dan zou er een regeling getroffen zijn met de heer van Ameide, of dan waren de Utrechters met geweld de tol zonder te betalen gepasseerd.

Nadat een onderzoek, een enquête, voor de grote Raad was gehouden naar de door partijen ingebrachte bewijsplaatsen, ontstond nieuwe twist, omdat Utrecht had gemerkt dat niet 933 lb. 5sc. door Brederode ter griffie was gedeponereerd, maar slechts 481 lb.10 sc. Toen deze kwestie was opgelost, vroegen partijen de grote Raad vonnis te wijzen en "recht ende justicie henlieden" te doen.

In het vonnis van 24 april 1534 bepaalde de Grote Raad van Mechelen, dat de burgers van Utrecht zonder tol te bepalen langs de heerlijkheid Ameide over de Lek zouden mogen varen en dat de heer van Brederode dat in de toekomst zou moeten gedogen zonder hen te hinderen of te molesteren.

Tevens verklaarde de Grote Raad het door de ambtenaren van de heer van Brederode gelegde beslag in 1516 nietig en Brederode werd veroordeeld voor de afgenomen goederen aan de Utrechters een bedrag van 933 pond 5 scellingen van 40 groten vlaams voor elk pond terug te betalen.

De 481 pond 10 scellingen, die Brederode reeds in de griffie van de Grote Raad had gedeponereerd en die door de Utrechters waren opgenomen tegen cautie, mocht hij daarvan aftrekken. Voorts werd Brederode veroordeeld 200 pond te betalen aan Utrecht wegens de kosten en schaden die de burgers ten gevolge van het beslag hadden geleden.

Ook de kosten van het langdurige proces kwamen voor rekening van Brederode en de taxatie Daarvan hield de Grote Raad aan zich. Reinoud van Brederode (Walraven was inmiddels overleden) verloor het proces tegen Utrecht en zijn burgers.

Nu, 471 jaar na het vonnis van de Grote Raad van Mechelen, zou het niet moeilijk zijn geweest de heer van Brederode dan wel zijn procureur in Mechelen een steekhoudender tegenargument in handen te spelen. Niet de oorkonden van 1312 en 1400 had Brederode moeten ontkennen, hij had moeten ontkennen dat in de oorkonde van keizer Otto aan de bisschop van Utrecht *Ameide* werd geschonken met de daartoe behorende tol.

Het is zelfs niet waarschijnlijk dat Ameide in 975 reeds bestond; ook was de Lek in de tiende eeuw van weinig of geen belang, zodat er geen tol gelegd zou zijn.

Niet is het zodat de Utrechters een oorkonde hebben vervalst of een onechte oorkonde aan de raadsheren van de Grote Raad hebben voorgelegd.

Veeleer is het een foute interpretatie van de oorkonde van 6 juni 975 van keizer Otto II, door die van Utrecht (misschien met opzet), en door Brederode en de raadsheren van de Grote Raad.

Christus zegent keizer Otto II en zijn vrouw Theophanu. Ivoor. 10^e eeuw.

De oorkonde van Otto, die natuurlijk in het Latijn was gesteld, bevat (in vertaling) de bepaling: “na tussenkomst van onze beminde echtgenote Theophanu en de eerbiedwaardige bisschop Gero geven wij aan de heilige Martinus en de kerk in Utrecht in eigendom het dorp, *Amuda* geheten, in de gouw Nifterlaca in het graafschap van Ruotboto, voorzover dit dorp niet reeds tot de genoemde kerk behoorde, met alles wat er bij hoort, met hoven, gebouwen, hoeven, beemden, weiden, bossen, wateren, visserij, roerende en onroerende goederen en zodanige tol als vroeger graaf Waldger op die plaats had geheven en (wij geven) dat de bisschop van deze Utrechtse kerk de macht heeft dan wel deze tol in zijn geheel in Utrecht te heffen, dan wel in zijn geheel in *Amuda*, of deels in Utrecht, deels in *Amuda*”.

Op de vreemde namen Theophanu, Ruotboto, Waldger en Nifterlaca na, is de tekst vrijwel gelijk aan het boven aangehaalde uit de door Utrecht geproduceerde oorkonde tot bewijs van haar bezit van de hoge jurisdictie van de bisschop in Ameide.

Doch in 975 was niet Ameide bedoeld!

De oorkonde van keizer Otto II betrof *Muiden* en de tol daar in de Vecht!

Nog een merkwaardige fout maken de Utrechters. Zij laten de schenking geschieden aan bisschop Gero van Utrecht.

Zoals blijkt uit bovenstaande vertaling, vond de schenking plaats na advies van bisschop Gero, en deze Gero was aartsbisschop van Keulen van 969 tot 29 juni 975 (of 28 juni 976). In een oorkonde van dezelfde dag (6 juni) schenkt Otto aan bisschop Baldricus van Utrecht zijn domeingood en tol, eveneens te *Amuda* (*Muiden*) en de visserij in de Almere, goederen te Loenen aan de Vecht, het muntrecht te Utrecht, enzovoort.

Deze schenking vindt eveneens plaats na interventie van Otto's echtgenote Theophanu, dochter van de Byzantijnse basileus Romanos II, en na de interventie van Gero, die daar 'archiepiscopus', aartsbisschop, wordt genoemd

Een bisschop Gero van Utrecht is er nooit geweest en zoals uit de oorkonde van dezelfde dag blijkt was in juni 975 Balderik bisschop van Utrecht. Deze Balderik stierf 27 december 975. De kanselier, die bij de oorkonde van Otto van 975 ondertekende, Fol(ch)marus, ook Poppo, was Balderiks opvolger vanaf 976, na 18 juni, want van die datum is zijn laatstbekende handeling als kanselier overgeleverd.

Het proces toont aan dat Brederode en diens procureurs en advocaat misleid zijn met een zeer oude oorkonde. Dat is nog enigszins begrijpelijk. Doch ook de raadsheren, waaronder belangrijke geestelijken uit de Bourgondische landen, worden als kleine jongens om de tuin geleid.

Want dat moet het geweest zijn: om de tuin leiden door die van Utrecht. De oorkonde van 975 moet gekozen zijn op grond van de naamsgelijkenis *Amuda-Ameide*.

Dat met 'Amuda' *Muiden* moet zijn bedoeld blijkt uit een zestal andere vermeldingen in de negende tot elfde eeuw, waar *Amuda* of *Amuthon* wordt geplaatst in samenhang met de Zuiderzee (Almere) en plaatsen aan de Vecht en de Oude Rijn.

De schenking van Otto II was gedeeltelijk een bevestiging van de schenking door Otto I van de visserij in Amuson en in Almere en van cijns die 'cogsculd' werd genoemd d.d. 30 juni 949, aangevuld op 21 april 953 met domeingooderen en de tol 'in villa Amuda', opnieuw de visserij in Almere en goederen van graaf Hatto te Loenen, domeingooderen langs de Vecht en te Eck aan de Rijn en de munt te Trecht.

Tussen 1056 en 1062 werd de gift van domeingoed en tol 'in villa Amutha' samen met andere schenkingen aan bisschop Wilhelmus bevestigd door keizer Hendrik IV en op 12 oktober 1171 opnieuw door keizer Frederik aan bisschop Godefridus, waar de villa 'Muda' wordt genoemd.

In oudere bronnen heet Muiden 'Amuda' 'Amuthon' of 'Amuson', zoals in de eerste oorkonde van Otto I uit 949, de goederenlijst van de Sint Maartenskerk 777-866 en die van 900. Duidelijk worden in al deze bronnen naast Muiden, Almere (de Zuiderzee), Loenen aan de Vecht en goederen aan de Vecht genoemd, en slechts in de door de Utrechters geproduceerde oorkonde staat 'Amuda' zonder enige andere geografische aanduiding, waardoor het voor de raadsheren moeilijker werd de misleiding te ontdekken.

Dat de Utrechters het afschrift of de vertaling uit het *Liber Donationum* hebben gekopieerd of vertaald, zullen wij helaas niet meer kunnen vaststellen omdat de proceszak met door partijen ingediende stukken niet is overgeleverd.

Het is wel waarschijnlijk, dat het Liber donationum of afschriften daarvan gebruikt is.

Ook de opmerkelijke taalfout met betrekking tot Gero doet aan opzet denken.

De tweede naamval van het Latijn (genitivus) is in het Nederlands vertaald met een derde naamval (dativus), wat zowel in het Latijn als in het 16de-eeuws Nederlands een groot verschil was (zie boven). Ook lijkt het onwaarschijnlijk dat het in Utrecht niet controleerbaar was of er een Gero in de 10de eeuw bisschop van Utrecht was geweest. Zeker was het in Mechelen moeilijker na te zoeken.

Uit meer processen tussen Utrecht, de bisschop van Utrecht en de heer van Brederode over Ameide in de eerste helft van de 16de eeuw blijkt dat er een machtsstrijd tussen de bisschop en Brederode met als inzet Ameide gaande was.

Zo wordt er in 1515 geprocedeerd over de betaling van het stuivergeld in Ameide. Uit briefwisselingen van Lalaing, graaf van Hoogstraten, met Floris van Egmond van 1526 en van Karel van Egmond, hertog van Gelre, met de drie Staten van Utrecht uit 1527 blijkt dat de bisschop na een geschil met Brederode over Ameide diens huis in Ameide heeft bezet. Binnen de politieke en staatsrechtelijke positie van Utrecht tegenover het Bourgondische rijk, en Brederode binnen de Bourgondische machtsfeer en belust op uitbreiding en versterking van zijn positie, kan het hier weergegeven proces, waarin de Utrechters profiteerden van de toponymische onkunde bij velen over de Latijnse naam van Muiden, gemakkelijk begrepen worden.

Reinoud III van Brederode. Gemeentehuis Vianen.

EEN VEILINGAKTE UIT HET JAAR 1859

‘In het jaar een duizend acht honderd negen en vijftig, op Maandag den twintigsten Junij’ gaf ‘De Weledele Heer Johannes Everardus van den Andel, candidaat Notaris, wonende te Vianen’, aan ‘Gerrit Hendrik Broekman, Notaris in het vijfde arrondissement der provincie Zuid Holland’ te kennen, dat hij voornemens was over te gaan tot openbare verkoop van zijn onroerende goederen, die hij had verkregen ‘ingevolge acte van scheiding en verdeling van den gemeenschappelijken boedel van wijlen desselfs ouders, den Heer Jan van den Andel en Vrouw Jacoba Wilhelmina Plooster, in der tijd echtelieden’.

Percelen werden destijds anders benoemd dan nu, maar naar de tegenwoordige huisnummers gerekend was Johannes Everardus van zins de volgende objecten te verkopen:

- Een: Voorstraat 4 (strekkend tot het perceel Nieuwstraat 12)
Twee: Voorstraat 3 (strekkend tot aan de Nieuwstraat)
Drie: Voorstraat 2 ‘tot achteraan het eigendom van den Heer Matthijs van Berkel’
Vier: Nieuwstraat 12 (strekkend tot het perceel Voorstraat 4)
Vijf: Nieuwstraat 17 (tot aan de brandsloot)
Zes: Lekdijk 1 en 2 (Sluizendijk)

De notaris ging op het verzoek van Johannes Everardus in, vroeg kadastrale gegevens op, liet een rijtuig inspannen, reisde af naar Ameide, nam zijn intrek in ‘het logement ’t Fortuijn’, sprak met de huurders der voorzegde panden, nam de actuele toestand in ogenschouw en maakte middelerwijl zijn notities.

Daarop zette hij zich aan het schrijven. We lezen even over z’n schouder mee als hij bezig is met de ‘Voorwaarden’ voor de kavels Een t/m Vier.

Artikel Drie

Ingeval de perceelen afzonderlijk worden toegewezen zullen de koopers zich aan de navolgende bepalingen moeten onderwerpen.

De koper van het perceel Nummer Een zal moeten gedoogen dat tegen den zuidelijken muur van den stal en het koetshuis, die geheel tot het perceel Nummer Een behoort, blijft aangebouwd het huis van het perceel Nummer Vier.

De koopers van de perceelen Nummers Twee en Drie zullen voor gemeenschappelijke rekening moeten onderhouden de pomp welke zich in den scheidingsmuur tusschen gezegde perceelen bevindt, benevens de daartoe behorende pijp, put en verder toebehooren.

De koopers van de perceelen Nummers Twee en Vier zullen, op de eerste vordering van een hunner, de poort in de scheidingsmuur tusschen gezegde perceelen, voor gemeenschappelijke rekening, door eenen muur moeten doen vervangen, ter hoogte en zwaarte van den bestaanden muur.

De koper van het perceel Nummer Vier zal waterloozing moeten verleenen aan de koopers der perceelen Nummers Een, Twee en Drie en de koper van het perceel Nummer Twee aan die van het perceel Nummer Drie, alles voor de riolen voor zover dezelve thans bestaan, welke riolen zullen moeten worden onderhouden door de respectieve eigenaars van ieder erf, voorzooverre zij op de erven zijn gelegen, uitgezonderd het riool loopende vanaf de pomp en de scheidingsmuur tusschen de perceelen Nummers Twee en Drie tot aan de zinkput op het perceel Nummer Vier bij de pomp gelegen, welk riool in behoorlijken staat zal moeten worden onderhouden door de respectieve eigenaars der erven waarop hetzelfde ligt, ten koste van de koopers van de perceelen Nummers Twee en Drie, ieder voor de helft.

Wijders zal de koper van het perceel Nummer Vier, hetzij hetzelfde afzonderlijk of met andere perceelen gecombineerd wordt toegewezen, belast zijn met het onderhoud van de afheining tusschen de erven van dit perceel en het ten Zuiden daarvan belendende perceel van den Heer Matthijs van Berkel, alsmede met het geheele onderhoud van de pomp, welke door de bewoners van dit perceel en het gemelde perceel van den Heer van Berkel gemeenschappelijk wordt gebruikt.

Voorts zullen de koopers respectievelijk moeten dragen al de lijdende servituten, zoowel bekende als nog onbekende, waarmede voormelde perceelen vastgoed zijn, of zouden mogen bezwaard, en daarentegen te hunnen voordeele kunnen doen gelden alle actieve servituten, regten en geregtigheden die zij wettig zullen kunnen reclameren, mits alles ten hunnen laste, schade en gevaren en volgens de bewijzen van eigendom, welke daarvan zullen blijken te bestaan, of andere titels van het verkochte, welke de Heer Comparant verkopt, voor zoover die aanwezig en voorhanden zijn, bij de voldoening der kooppenningen ter goeder trouw zal opleveren, zonder tot levering van eenige andere of meerdere verplicht te zijn.

Wat ons direct opvalt, is de zeer hoge graad van nauwkeurigheid van het vastgelegde. Een voorbeeld: als A en B mogen lozen op het riool van C, dan wordt er tevens vastgelegd dat A mag lozen op het riool van B, want B zou wel eens bezwaar kunnen maken tegen A. Onze notaris laat werkelijk niets over aan het toeval.

Dan nog dit. Het artikel dat we zojuist meegelezen hebben, gaat voornamelijk over zogenaamde 'bedingen'. Daarmee worden in feite de rechten van derden vastgelegd c.q. veiliggesteld. Hier zijn dat de burens, en niets dan de burens. Op dit onderdeel is deze veilingakte uit 1859 verfrissend simpel te noemen bij hetgeen de hedendaagse koper van een recent gebouwd huis wordt geacht te onderschrijven, vooral als zijn perceel ooit tot het grondbezit van een gemeente behoorde. Vandaag de dag immers dekken gemeenten zich steeds meer in tegen allerlei evenementen!

Dus moet de koper van een recent pand 'gedogen', dat er mogelijk een lichtmast of een boortoren in zijn tuin wordt geplaatst, dat hij verplicht is zijn huis te onderhouden en wel overeenkomstig de status van de buurt, hij de kleur van zijn voordeur niet zonder toestemming mag veranderen, hij de takken van z'n bomen niet over de straat mag laten groeien, hij de stoep voor zijn huis (gemeentegrond!) vrij van blad en sneeuw dient te houden. Een abundantie aan andere bedingen volgt nog, inclusief de slotbepaling dat de koper, door de koop te aanvaarden, tevens op zich neemt om bij wederverkoop, handelend als vertegenwoordiger van de gemeente, die hele waslijst als kettingbeding door te geven aan de volgende koper. Daardoor tellen koopakten vandaag de dag vaak meer dan twintig bladzijden!

Hoe anders was het toen! Als A of B besloot om een eigen riolering aan te leggen, dan kwamen de verplichtingen van C niet meer aan de orde in een volgende koopakte. En daardoor komt het dat iemand die nu een huis koopt, dat gebouwd is voor of omstreeks het jaar 1900, een akte ontvangt die hooguit twee bladzijden tekst omvat, een akte waaruit nagenoeg alle artikelen inzake verplichtingen mettertijd verdwenen.

W. Kersteblad
G.M.S.

7 Nov. 1819

duy neg. dal

11 n: 2298

act 161

n: 49

In het jaar een duizend acht, honderd, negen en vijftig, op Maandag den twintigsten Junij, des namiddags ten vijf ure, verscheen voor Gerrit Hendrik Broekman, Notaris in het vijfde arrondissement der provincie Zuid-Holland, gevestigd te Sionen, in tegenwoordigheid der twee nake noemen aan hem Notaris bekende getuigen:

de Meldele Heer Johannistouaricus van den Andel, Conditioot-Notaris, woneende te Sionen.

zijnde de Heer Comparant, aan den Ondergeteekenden Notaris bekend.

De kennende gevende, dat hij voornemens is, overeenkomstig deswege tijds gevane bekendmakingen, sooby geaffigeerde billetten als annonces in de Couranten, op heden te Amsterdamm in het logement t Fortuijn, bewoond, door Leender Hermanus Diepenhorst, overtegaan, tot den inreth, en de voorloopige toewijzingen na de representeers verhooring, heden over aens, Wagen, op Maandag den tweentwintigsten Junij deses jaars, ter zelfpore in plaats te tot den afslag an de definitieve toewijzing, alles in het openbaar, volgens het plaatselijc gebruik, door het ministerie vanden Ondergeteekenden Notaris

De geschiedenis van de Rijksmonumenten op de Hogewaard in Tienhoven

In een niet minder dan negentien pagina's en tweeëntwintig artikelen tellend, gezegeld document verleende Zacharias de Kleijn op 20 december 1842 opdracht voor het "amoveeren van het woonhuis met den kelder, staande op den hoogenwaard onder Tienhoven, geteekend Numero 32, met een gedeelte van het achterhuis en het daar ter plaatse opbouwen, van een nieuw woonhuis en kelder, met het veranderen der paarden en koestal en het maken van eene nieuwe koestal, in het achterhuis, zoo en in dier voege, als in deze nader zal worden beschreven, en op de teekening zal worden aangewezen."

Het werk werd aangenomen door Frederik Diepenhorst Hermanuszoon, timmerman te Ameide. Met de "aannemingspenningen" was een bedrag gemoeid van 789 gulden. Bij de eindafrekening – op 7 februari 1844 – was er sprake van meerkosten, onder andere voor het schoonmaken van 63.500 "metzelsteenen" (à f 1.50 de 1000") en 1.600 "haardsteentjes" ("à f 1,- de 1.000"). Voor het verfwerk bracht Gijsbert de Bruin op 20 december van dat jaar een bedrag van f 172,- in rekening.

De in Gorinchem geboren en in Ameide overleden Zacharias de Kleijn (1800 – 1871) stamde uit een geslacht van meester-edelsmeden, die hun beroep uitoefenden in onder andere Leerdam en Gorinchem. Zelf was hij secretaris en lid van de raad van de gemeente Ameide en burgemeester van Jaarsveld. Medio juni 1863 nam hij ontslag als raadslid in verband met zijn benoeming tot Hoogheemraad van den Lekdijk Benedendams en IJsseldam onder gelijktijdige "overbrenging van zijn domicilie" van Ameide, waar hij aan de Voorstraat woonde, naar de gemeente Jaarsveld.

De boerderij voor de verbouwing in 1908

Foto: André Tukker

In zijn afscheidsbrief aan de raad komt de volgende passage voor:

“Ik voldoe bij dezen aan de inspraak van mijn hart, door Uw Ed, benevens den Heer Voorzitter Uwer vergadering, mijnen opregten dank te betuigen voor de welwillende medewerking die ik steeds in de waarneming mijner betrekking van U allen heb mogen ondervinden en die bij mij steeds in aangename herinnering zal blijven. Mij bij voortdoring in Uw aller vriendschap aanbevelende, heb ik de eer mij met de meeste achting te benoemen

Uw Ed DW Dienaar
Z. de Kleijn”

De ondertekenaar van de brief was getrouwd met de uit Ameide afkomstige Merrigje Brouwer-Verheij (1799 – 1877). De tekst van een oude geboorte-akte, waarin gewag wordt gemaakt van haar vader, Adrianus Verheij, en een jongere broer, Isaac Adrianuszn Verheij, beiden “bouwman”, doet vermoeden dat de oorspronkelijke boerderij aan haar familie toebehoorde. Het echtpaar had vijf kinderen, drie zoons en twee dochters. De oudste zoon, Zacharias Henricus, werd notaris te Molenaarsgraaf. De middelste zoon, Adrianus Paulus Hubertus Antonie (1836 – 1900), bracht het tot burgemeester van Ameide en Tienhoven. De jongste zoon, Pieter Eliza Johannes Cornelis (1839 - 1918) betrok eind november 1866 samen met zijn in Vianen geboren echtgenote Klazina de Vor (1839 – 1886) de boerderij op de Hogewaard nadat hij tijdens zijn verblijf aan de Universiteit van Leuven (B), waar hij medicijnen studeerde, visueel gehandicapt was geraakt.

Foto: André Tukker

De jongste van de broers nam in het eerste decennium van de vorige eeuw het initiatief tot het “amoveeren en ter plaatse bouwen van een achterhuis of schuur op den Hoogenwaard onder Tienhoven”. Het werk werd op 21 april 1909 te zijnen huize op basis van een door “den bouwkundige C. Nugteren te Ameide gemaakt bestek bij onderhandsche inschrijving in onderdeelen aanbesteed”. De werkzaamheden werden andermaal uitsluitend door ambachtslieden uit Ameide verricht: de gebroeders Bunschoten (metselwerk), Hermanus Diepenhorst Jzn (timmerwerk), Andries Vermeulen (smidswerk), Gerrit Bouter (loodgieterswerk) en Leendert van den Hoven (verfwerk). De kosten beliepen ditmaal in totaal een bedrag van f. 6.197,50 waarvan f. 59,- voor het verfwerk.

Het echtpaar De Kleijn-de Vor had twee dochters, Merrigje (1867 - 1878) en Cornelia (1870 – 1919). De jongste dochter trouwde op 18 november 1897 in Tienhoven met de in Hoog-Blokland geboren Arie Spek (1871 – 1948), die het bedrijf van zijn schoonvader overnam en in 1925 aan de voorkant van de boerderij een serre liet bouwen. Zijn zoon Govert Hermen (Goof) Spek (1900 – 1984), en diens zoon, de in 1928 geboren Marinus (Ries) Spek, traden als veehouder in de voetsporen van hun voorganger.

Goof Spek, die getrouwd was met de uit Meerkerk afkomstige Elisabeth de Vries (1900 – 1987), vervulde verscheidene publieke functies.

Zo was hij jarenlang wethouder van de toen nog zelfstandige gemeente Tienhoven.

Ries Spek, de huidige bewonereigenaar van de boerderij, vond zijn vrouw nog dichter bij huis dan zijn vader: Jannetje Streefkerk (1932) is geboortig uit Ameide.

De alliantie Spek-Streefkerk kent overigens nog een tak.

De oudste zuster van Ries Spek, Cornelia (1926), is namelijk getrouwd met zijn zwager Arie Streefkerk (1921).

Foto: André Tukker

Anno 2006 staan vier onderdelen van het complex Hogewaard 4 op de lijst van Rijksmonumenten: de boerderij, de schuur, de wagenschuur en de overtuin (boomgaard).

Wie het in- en het exterieur van het complex in ogeschouw neemt, komt onder de indruk van de zorg, waarmee de bewoners door de eeuwen heen niet alleen de boerderij, maar ook de andere opstallen, de tuin en de boomgaard hebben onderhouden.

De status van Rijksmonument in viervoud is dan ook terecht toegekend.

Het met riet gedekte voorhuis, het achterhuis en de schuren bevatten nog tal van authentieke elementen.

Dit geldt vooral voor de vertrekken op de begane grond en de eerste verdieping van het woonhuis, waarvan de plankenvloeren uit 1843 nog altijd in perfecte staat verkeren.

Nog meer bijzonder is dat naast houtwerk ook verfwerk uit dat jaar intact is gebleven: een “geverfd vloerkleed” in een vroegere slaapkamer op de eerste verdieping.

Het lijkt dus geen twijfel dat destijds bij de bouw deugdelijke materialen zijn gebruikt en met groot vakmanschap is gewerkt.

De conclusie is duidelijk: de Rijksmonumenten op de Hogewaard vormen een sieraad voor Tienhoven.

Hans van de Heuvel

Een “geverfd vloerkleed”.

Foto: André Tukker

boven: tekst achterzijde: ALGEMEENE POSTVEREENIGING (UNION POSTALE UNIVERSELLE) datumvermelding 29-03-1903
onder: tekst achterzijde: Uitgave Boekhandel Hansum, Ameide, Tel. 22

